

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

УДК 94 (477) «1940»

Бугрій Володимир,

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України,
завідувач кафедри історії України Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка

bvlst@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7123-6219

ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ У ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-х РР. ХХ ст.)

Стаття присвячена розкриттю змісту та результатів організаційних заходів щодо розвитку історичної науки у педагогічних інститутах України у період 1930-х років. На основі архівних джерел схарактеризовано структурні підрозділи, на які покладалося завдання проводити науково-дослідницьку роботу з історії у педагогічних інститутах, розкрито кроки у формуванні комунікаційної та інформаційної системи історичної науки, залученні студентів до історичних досліджень у цих навчальних закладах. Виявлено чинники, які негативно впливали на розвиток наукової діяльності.

Ключові слова: історична наука, педагогічні інститути України, структура історичної науки у педагогічних інститутах, комунікаційна та інформаційна системи історичної науки, наукова діяльність студентів.

Важливою умовою досягнення європейських стандартів розвитку історичної науки є об'єктивне вивчення попереднього досвіду перетворень у цій галузі. Критичне переосмислення змісту та наслідків реорганізаційних процесів попередніх десятиліть дозволить, з одного боку, позбутися рудиментів радянської системи, а з іншого, зберегти позитивні вітчизняні здобутки. Значущим у цьому плані є опрацювання періоду першого повоєнного десятиліття, оскільки саме в ці роки відбувалися суттєві зміни у ставленні влади до завдань історії. Усе це відбувалося на організаційних засадах її функціонування, у тому числі і в закладах вищої освіти. Отже, існує нагальна потреба глибокого аналізу структурних елементів історичної науки у системі вищої школи, в тому числі і в педагогічних інститутах, як найбільш масових і рівномірно розміщених по всій території України.

Питання розбудови історичної науки у вищій школі у працях дослідників радянської доби розглядалося з позицій висвітлення керівної ролі комуністичної партії та її вождів у сфері наукового життя. Саме на цьому аспекті акцентували увагу у своїх монографіях О. Зубань [7], В. Мойсеєнко [10], В. Попов [19], Р. Ростікус [23].

Після проголошення незалежності з'являється цілий ряд досліджень, у яких представлено нове бачення стану історичної освіти і науки у вищій школі України у повоєнні роки. Серед них варто відзначити доробок С. Буряк [1], Н. Венцевої [2], С. Майборода [8], С. Герегової, Т. Марусик [3]. Важливу інформацію щодо стану історичної науки у педагогічних інститутах містять дослідження присвячені науково-педагогічній діяльності знаних учених. Зокрема, у повоєнний період у Київському педагогічному інституті працювали В. Голобуцький та М. Марченко. Їх біографії стали предметом дослідження О. Рубльова [24] і С. Юсова [26].

Аналіз радянської та сучасної історіографії проблеми дає підстави зробити висновок, що, не дивлячись на наявність широкого спектру праць, присвячених вищій школі, відсутні спеціальні дослідження, спрямовані на розкриття стану історичної науки у педагогічних інститутах у повоєнний період.

Метою статті є розкриття процесу відновлення організаційних засад історичної науки у педагогічних інститутах України протягом другої половини 40-х рр. ХХ ст.

З 1943 р. педагогічні навчальні заклади почали відновлювати свою роботу на звільнених від окупантів територіях. Вже восени того року приступили до занять студенти ВНЗ Східної України. Повністю система педагогічної освіти запрацювала з 1944 р. На той час до її мережі входили педагогічні та учительські інститути. Перші вважалися вищими навчальними закладами і готували фахівців для усіх типів шкіл. Учительські інститути за своєю освітньою програмою знаходилися на рівні технікумів, їх випускники могли працювати переважно у початкових школах. Частина учительських інститутів була самостійними, а частина діяла в структурі педагогічних інститутів. На початок 1950-х рр. на території України проводило освітню діяльність 25 педагогічних інститутів [13, арк. 13]. Вони розміщувалися по всій республіці, що перетворювало їх на справжні регіональні центри наукової діяльності.

У відновлених педагогічних інститутах України почали функціонувати створені до війни структурні підрозділи історичної науки. Центрами навчально-адміністративні та наукової роботи викладачів і студентів стали історичні факультети. Протягом досліджуваного періоду вони діяли не у всіх педагогічних інститутах. У деяких (Станіславський та Кам'янець-Подільський) вони відкривалися, а в інших навпаки припиняли своє існування (Чернігівський, Уманський).

До складу історичних факультетів входили кафедри, які мали концентрувати навколо себе найбільш кваліфікованих викладачів та перспективних студентів, здатних вести глибокі наукові дослідження у гуманітарній сфері. Кафедри історичних факультетів педагогічних інститутів створювалися відповідно до змісту освіти, який передбачав вивчення вітчизняної та всесвітньої історії. Згідно з цим імперативом кожний історичний факультет мав як мінімум дві кафедри: історії СРСР та загальної історії. У потужних у науковому плані навчальних закладах, як наприклад у Київському педагогічному інституті, створювалися і більш спеціалізовані кафедри. На 1946/47 навчальний рік у ньому діяли такі кафедри історії: історії СРСР, історії України, давньої історії, історії середніх віків, нової історії, методики історії [11, арк. 11].

У повоєнні роки була збережена і система наукової градації викладацького складу, запроваджена постановами РНК СРСР «Про вчені ступені і звання» від 1934 та 1937 рр. Згідно з цими документами вченими ступенями були доктор та кандидат наук, а науковими званнями: асистент, доцент, професор. Ситуація із кадрами вищої кваліфікації на кафедрах історії педагогічних інститутів у повоєнні роки залишалася складною і вирішувалася тривалий час. Нестача фахівців пояснювалася не лише наслідками світової війни, а й репресіями проти істориків та недостатньою їх підготовкою у попередні десятиліття. Особливо не вистачало кандидатів та докторів наук, що суттєво стримувало науково-дослідницьку роботу на історичних факультетах. Професори на історичних факультетах були лише в Київському та Харківському педагогічних інститутах [5, арк. 8, 9].

Поповнення штатного складу кафедр історії розтягувалося на довгі роки. Наприклад, у Сумському педагогічному інституті більшість викладачів мали стаж роботи у ВНЗ менше 5 років, а то й взагалі були шкільними учителями і не уявляли як працювати у студентській аудиторії. Зрозуміло, що говорити про забезпечення високої якості занять та проведення плідної наукової діяльності таким контингентом не доводилося. Керівництво інституту це розуміло і в характеристиках на окремих викладачів відверто заявляло, що вони не відповідають посадам, але їх змушені тримати за відсутністю належних кадрів. До Міністерства освіти неодноразово направлялися звернення з проханням «підсилити кваліфікованими вишівськими працівниками», які могли б стати на чолі кафедр і «поставити наукову і методичну роботу на належний рівень» [14, арк. 36]. Проте лише у січні 1948 р. Міністерство освіти УРСР відрядило на кафедру історії СРСР Сумського педагогічного інституту у якості завідувача кандидата історичних наук В. Духніча. Подібна ситуація була характерною для більшості педагогічних інститутів України.

Гостра потреба у фахівцях вищої кваліфікації спонукала партійно-державні органи сприяти швидкому відновленню та розгортанню такого структурного підрозділу з підготовки наукових кадрів як аспірантура. Займатися навчанням аспірантів-істориків було дозволено Київському, Одеському, Харківському педагогічним інститутам, оскільки вони мали у своєму складі досвідчених викладачів, здатних керувати дослідницькою діяльністю на високому рівні. У 1945/46 навчальному році прийом до аспірантури у педагогічних інститутах по історичним і суспільствознавчим дисциплінам було збільшено до 62 місць [5, арк. 11, 12]. Надавався дозвіл на поновлення в аспірантурі особам, які через війну перервали навчання в ній. Але кількість таких аспірантів-істориків виявилася незначною: у Київському педагогічному інституті їх було двоє, у Харківському – один [6, арк. 2 зв., 3 зв.].

Розширювалася і кількість спеціальностей за якими готували науковців-істориків. Зокрема, було розпочато підготовку за спеціальністю «Методика навчання історії». У Харківському

педагогічному інституті керівником аспірантів за цією спеціальністю став директор інституту, завідувач кафедри історії, професор А. Івановський [12, арк. 1, 2]. Загалом, на 1950 р. у Київському педагогічному інституті велася підготовка 10 аспірантів-істориків за спеціальностями: «Історія СРСР» (5 осіб), «Історія УРСР» (4 особи), «Методика історії» (1 особа); в Одеському педагогічному інституті – 5 аспірантів за спеціальностями: «Історія СРСР» (4 особи), «Історія середніх віків» (1 особа); у Харківському педагогічному інституті – 4 аспірантів за спеціальностями: «Історія СРСР» (1 особа), «Нова історія» (1 особа), «Методика історії» (2 особи) [4, арк. 82].

Не дивлячись на наявні можливості керівництво педагогічних інститутів не надто переймалося питаннями направлення своїх викладачів-істориків до аспірантури. Та й самі працівники кафедр історії не проявляли особливого завзяття у підвищенні свого наукового рівня. Їх пасивність і млявість багато в чому можна було зрозуміти. Адже в умовах жорстких ідеологічних реалій, наростаючого невдоволення сталінського керівництва станом історичної науки в Україні, постійного переслідування за «буржуазний націоналізм», «популяризацію поглядів М. Грушевського», «космополітизм» та ін. зовсім нелегко було обрати дисертабельну тему. Найменший необережний крок у трактуванні історії міг обернутися звільненням, позбавлення волі, а то і життя. Не дивно, що практично щороку план набору аспірантів-істориків не виконувався, а в аспірантуру часто попадали випадкові люди, які не бажали, або були не здатні виконувати дисертаційні дослідження. Майже третина аспірантів історичних спеціальностей так і не ставали кандидатами наук. Тому зміни у якісних показниках професорсько-викладацького складу історичних факультетів педагогічних інститутів відбувалися вкрай повільно.

Для посилення мотивації та чіткої організації наукової роботи викладачів у повоєнні роки була продовжена практика прийняття планових документів. Планування наукової діяльності велася по поточному року та на 5-річний термін. Щорічний і 5-річний плани за своєю структурою були однорідними і включали таку інформацію: назву та обґрунтування проблеми, перелік тем на які вона розбивається, очікувані результати роботи, терміни виконання, вартість та джерела фінансування [17, арк. 14; 20, арк. 1]. Плани науково-дослідницької роботи були важливим організаційно-директивним документом, який спонукав викладачів до проведення досліджень та підготовки наукових праць. Вони дозволяли більш-менш чітко уявити перспективи інтелектуальної діяльності професорсько-викладацького складу кафедр історії педагогічних інститутів України.

Для контролю та стимулювання наукової діяльності викладачів у педагогічних закладах систематично проводилися й інші адміністративно-організаційні заходи. Вони включали індивідуальні бесіди директора та його заступника з наукової роботи з працівниками інституту щодо виконання дослідницьких проектів; заслуховування звітів завідувачів кафедр та окремих осіб про стан наукової роботи на засіданнях Вчених рад; безпосередню перевірку заступником директора з наукової роботи та деканами факультетів матеріалів досліджень окремих викладачів [18, арк. 85]. З іншого боку керівництво навчальних закладів намагалося створювати і більш-менш оптимальні умови для наукової роботи. Зокрема, надавалися відрядження від 1 до 3 місяців тим, хто працював над кандидатськими і докторськими дисертаціями, у Міністерство освіти УРСР надсилалися списки кандидатур, які мали потребу у тривалих творчих відпустках. В Херсонському педагогічному інституті дирекція і декан історичного факультету планували навчальне навантаження окремим працівникам на один семестр, щоб іншу половину навчального року вони могли використовувати для підготовки до складання кандидатського мінімуму або посилено працювати над дисертаційним дослідженням [18, арк. 86].

Протягом досліджуваного періоду відбулося відновлення системи наукової комунікації викладачів-істориків педагогічних інститутів України. Так, стали регулярно виходити започатковані ще у 1930 роках «Наукові записки». У них члени кафедр історії завжди були активними дописувачами. Наприклад, уже в першій повоєнний номер «Наукових записок» Сталінського (Донецького) педагогічного інституту за 1944/45 навчальний рік увійшла стаття в обсязі 2 друкованих аркушів кандидата історичних наук Столярова: «Ленін про іранську революцію 1905–1911 рр.» [21, арк. 63].

Випуски «Наукових записок» зазвичай формувалися за науковими галузями. Наприклад, у Дрогобицькому педагогічному інституті видавалося два томи «Наукових записок». Перший включав публікації з фізики і математики, а другий – з історії та філології [16, арк. 25]. Тематика статей відповідала діючим на той час ідеологічним стандартам. Так, до 12 тому «Наукових записок» (1950) Харківського педагогічного інституту була подана стаття «До історії продовольчої політики радянської влади на Україні у 1919 році». Її автор, кандидат історичних наук, доцент І. Шерман стверджував, що українські селяни добровільно здавали хліб у фонд допомоги голодуючому «братському російському народу та героїчній Червоній Армії» [25, арк. 121].

Іншою можливістю презентувати власні наукові досягнення для викладачів кафедр історії педагогічних інститутів були конференції. Їх кількість та змістове спрямування у порівнянні з

довоєнним періодом суттєво зростає. Умовно усі конференції поділялися на постійні, тематичні і ювілейні. До перших відносилися, наприклад, щорічні наукові конференції викладачів педагогічних інститутів. Вони проходили за секціями в кінці календарного року. На них викладачі не лише виступали із доповідями, а й звітували про виконання своїх планів науково-дослідницької роботи. Так, на засіданні секції гуманітарних наук у Сумському педагогічному інституті 29 грудня 1948 р. інформацію про виконання дисертаційних досліджень надали В. Духніч (тема: «Джерела російської самозванщини у XVII–XVIII ст.») та А. Зубченко (тема: «Роль російської історичної науки у вивченні історії античної Греції»). Останній був підданий критиці через бездіяльність, яку пояснював підготовкою до складання кандидатського мінімуму [15, арк. 45].

Тематичні конференції, хоча і мали певний логічний зв'язок з історичною наукою, проте домінуючим у них був все ж ідеологічний підтекст. Прикладом таких конференцій можуть служити наукові обговорення партійно-державних постанов та праць Сталіна. Зокрема у 1945 р. теоретичні конференції в педагогічних інститутах були проведені з приводу виходу книги Сталіна «Про Велику вітчизняну війну Радянського союзу» [21, арк. 47].

Така ж ідеологічна заангажованість була властива і ювілейним конференціям. Наприклад, з великим завзяттям та запопадливістю відзначалися ювілеї класиків марксизму і особливо 70-річчя Сталіна. У Сумському педагогічному інституті конференція присвячена цій даті проходила 19–20 грудня 1949 р. Доповіді представників кафедр історії цього навчального закладу відповідали загальній фабулі славослів'я тирану-ювіляру. Кандидат історичних наук Б. Пільверман виступив з повідомленням «Роль Сталіна в міжнародному робітничому русі та національно-визвольній боротьбі колоніальних народів проти сил імперіалізму». Не менш пафосно звучала і доповідь старшого викладача кафедри історії СРСР Д. Нукалова: «Керівна роль Сталіна в розвитку радянської історичної науки» [9, арк. 2].

Важливою складовою організаційних заходів щодо розвитку історичної науки у педагогічних інститутах слід вважати залучення до дослідницької діяльності студентської молоді. Основною формою наукової роботи студентів протягом другої половини 40-х рр. XX ст. були гуртки. Вони створювалися відповідно до профілю кафедр і очолювалися досвідченими викладачами. Наприклад, у Сталінському педагогічному інституті гуртком при кафедрі історії СРСР керував кандидат історичних наук П. Мирошніченко, гурток кафедри загальної історії очолювала старший викладач М. Молдавська [22, арк. 89]. До складу гуртків записувалися допитливі студенти, яких цікавило вивчення тих, чи інших проблем минулого. На засіданнях вони інформували про результати своїх досліджень. Найкращі дослідницькі проекти гуртківців заслуховувалися на інститутських та регіональних конференціях.

Отже, протягом перших повоєнних років була відновлена організаційна система функціонування історичної науки у педагогічних інститутах. Її основу становили історичні факультети та кафедри історії. Для підготовки фахівців вищої кваліфікації у Київському, Одеському та Харківському педагогічних інститутах почала працювати аспірантура, у тому числі, і за історичними спеціальностями. Відновлено було і систему наукової комунікації викладачів, почалося залучення студентів до різних форм наукової діяльності. Проте політика влади щодо розвитку історичної науки у педагогічних інститутах не була сталою і послідовною. Вже на межі 1950-х рр. розпочинаються реформаційні заходи, які врешті-решт привели до згоргання історичної освіти і науки у цих навчальних закладах, втрати ними висококваліфікованих кадрів. Ці нові тенденції у розвитку організаційних засад історичної науки у педагогічних інститутах потребують подальшого спеціального дослідження.

Джерела та література

1. Буряк С. А. (2014). Вища історична педагогічна освіта в УРСР (1945–1956 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, Вип. 40. С.180–184.
2. Венцева Н. О. (2016). *Вища історична педагогічна освіта України в першій половині ХХ століття: історичний аспект*. Бердянськ: ФОП Ткачук О. В.
3. Герегова С. В., Марусик Т. В. (1997). Розвиток вищої освіти в західному регіоні України (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.). *Український історичний журнал*. № 3. С. 101–109.
4. Зведений річний звіт про роботу педагогічних вузів за 1949/50 навчальний рік (1950). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр. 822.
5. Зведений річний звіт про роботу педагогічних інститутів за 1944/45 навчальний рік (1945). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.89.

6. Звіти вузів про роботу аспірантури на початок 1945/46 навчального року (1945). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.68.
7. Зубань О. (1967). *Боротьба комуністичної партії України за розвиток народної освіти та підготовку кадрів для народного господарства (1945-1952)*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту.
8. Майборода С. В. (2000). *Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр)*. Київ: Вид-во УАДУ.
9. Матеріали теоретической конференції и конференцій студентеских научних кружков за 1949/50 учебний год (1949). *Державний архів Сумської області*. Ф.2817, Оп.3, Спр. 55.
10. Мойсеєнко В. Д. (1975). *Керівництво КПРС розвитком народної освіти: на матеріалах УРСР 1945-1958 рр*. Київ: Вища школа.
11. Отчет Киевского государственного педагогического института имени А. М. Горького за 1946/47 учебный год (1947). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.307.
12. Отчет о работе аспирантуры за 1948/49 учебный год (1949). *Державний архів Харківської області*. Ф. Р-4293. Оп. 2. Спр. 223.
13. Отчет о работе педагогических и учительских институтов Украинской ССР за 1950/51 учебный год (1951). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 957.
14. Отчет о работе Сумского государственного педагогического института (1947). *Державний архів Сумської області*. Ф.2817, Оп.3, Спр. 17.
15. Отчеты о научно-исследовательской работе Сумского государственного пединститута, 1945–1950 (1950). *Державний архів Сумської області*. Ф.2817, Оп.3, Спр. 10.
16. Плани науково-дослідних робіт педагогічних інститутів на 1956 р. (1956) *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.1858.
17. Плани науково-дослідної роботи педагогічних вузів на 1945–1946 рр. (1945) *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.88.
18. Плани науково-дослідної роботи педагогічних вузів на 1951 р. (1951). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр. 955.
19. Попов В. М. (1968). *Учені вузів Української РСР*. Київ: Вид-во Київського ун-ту.
20. П'ятирічний план науково-дослідної роботи педагогічних інститутів УРСР на 1946–1950 рр. (1946). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.176.
21. Річний звіт про роботу Сталінського педагогічного інституту за 1944/45 навчальний рік (1944). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.96.
22. Річний звіт про роботу Сталінського педагогічного і учительського інститутів за 1950/51 навчальний рік (1950). *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.166. Оп.15. Спр.371.
23. Рустікус Р. П. (1957). *Розвиток і зміцнення вищої школи в західних областях України в післявоєнний період*. Чернівці: Вид-во ЧДУ.
24. Рубльов О. С. (1996). Маловідомі сторінки біографії українського історика. *Український історичний журнал*. № 1. С.106–118.
25. Тезиси докладов преподавателей к 9-й отчетной научной конференции (1953). *Державний архів Харківської області*. Ф.4293. Оп.2, Спр. 289.
26. Юсов С. (2011). *Історик Володимир Голобуцький (1903–1993): життя, наукова і педагогічна діяльність*. Київ: НАН України, Інститут історії України.

References

1. Buryak S. A. (2014). Vyshcha istorychna pedahohichna osvita v URSR (1945–1956 rr.). *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. Zaporizhzhya: ZNU, Vyp. 40. S.180–184.
2. Vyentseva N. O. (2016). *Vyshcha istorychna pedahohichna osvita Ukrayiny v pershiy polovyni XX stolittya: istorychnyy aspekt*. Berdyans'k: FOP Tkachuk O. V.
3. Herehova S. V., Marusyk T. V. (1997). Rozvytok vyshchoyi osvity v zakhidnomu rehioni Ukrayiny (druha polovyna 40-kh – persha polovyna 50-kh rr. KHKH st.). *Ukrayins'kyu istorychnyy zhurnal*. № 3. S.101–109.
4. Zvedenyu richnyy zvit pro robotu pedahohichnykh vuziv za 1949/50 navchal'nyy rik (1950). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny*. F.166. Op 15. Spr. 822.

5. Zvedenny richnyy zvit pro robotu pedahohichnykh instytutiv za 1944/45 navchal'nyy rik (1945). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.89.*
6. Zvity vuziv pro robotu aspirantury na pochatok 1945/46 navchal'noho roku (1945). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.68.*
7. Zuban' O. (1967). *Borot'ba komunistychnoyi partiyi Ukrainy za rozvytok narodnoyi osvity ta pidhotovku kadriv dlya narodnoho hospodarstva (1945–1952)*. L'viv: Vyd-vo L'viv. un-tu.
8. Mayboroda S. V. (2000). *Derzhavne upravlinnya vyshchoyu osvitoyu v Ukraini: struktura, funktsiyi, tendentsiyi rozvytku (1917–1959 rr)*. Kyiv: Vyd-vo UADU.
9. Materyaly teoretycheskoy konferentsyy y konferentsyy studencheskykh nauchnykh kruzhkov za 1949/50 uchebnyy hod (1949). *Derzhavnyy arkhiv Sums'koyi oblasti. F.2817, Op.3, Spr. 55.*
10. Moyseyenko V. D. (1975). *Kerivnytstvo KPRS rozvytkom narodnoyi osvity: na materialakh URSSR 1945–1958 rr*. Kyiv: Vyshcha shkola.
11. Otchet Kyevkoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho ynstytuta ymeny A. M. Hor'koho za 1946/47 uchebnyy hod (1947). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.307.*
12. Otchet o rabote aspyrantury za 1948/49 uchebnyy hod (1949). *Derzhavnyy arkhiv Kharkivs'koyi oblasti. F. R-4293. Op. 2. Spr. 223.*
13. Otchet o rabote pedahohycheskykh y uchytel'skykh ynstytutov Ukraynskoy SSSR za 1950/51 uchebnyy hod (1951). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F. 166. Op. 15. Spr. 957.*
14. Otchet o rabote Sums'koho hosudarstvennoho pedahohycheskoho ynstytuta (1947). *Derzhavnyy arkhiv Sums'koyi oblasti. F.2817, Op.3, Spr. 17.*
15. Otchety o nauchno-yssledovatel'skoy rabote Sums'koho hosudarstvennoho pedynstytuta, 1945–1950 (1950). *Derzhavnyy arkhiv Sums'koyi oblasti. F.2817, Op.3, Spr. 10.*
16. Plany naukovo-doslidnykh robit pedahohichnykh instytutiv na 1956 r. (1956) *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.1858.*
17. Plany naukovo-doslidnoyi roboty pedahohichnykh vuziv na 1945–1946 rr. (1945). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.88.*
18. Plany naukovo-doslidnoyi roboty pedahohichnykh vuziv na 1951 r. (1951). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr. 955.*
19. Popov V. M. (1968). *Ucheni vuziv Ukrainy'skoyi RSR*. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho un-tu.
20. P'yatyrichnyy plan naukovo-doslidnoyi roboty pedahohichnykh instytutiv URSSR na 1946–1950 rr. (1946). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.176.*
21. Richnyy zvit pro robotu Stalins'koho pedahohichnoho instytutu za 1944/45 navchal'nyy rik (1944). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.96.*
22. Richnyy zvit pro robotu Stalins'koho pedahohichnoho i uchytel's'koho instytutiv za 1950/51 navchal'nyy rik (1950). *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy. F.166. Op.15. Spr.371.*
23. Rostyuk R. P. (1957). *Rozvytok i zmitsnennya vyshchoyi shkoly v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy v pislyavoyennyi period*. Chernivtsi: Vyd-vo CHDU.
24. Rubl'ov O. S. (1996). Malovidomi storinky biohrafii ukrayins'koho istoryka. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. № 1. S.106-118.*
25. Tezysy dokladov prepodavateley k 9-y otchetnoy nauchnoy konferentsyy (1953). *Derzhavnyy arkhiv Kharkivs'koyi oblasti. F.4293. Op.2, Spr. 289.*
26. Yusov S. (2011). *Istoryk Volodymyr Holobuts'kyy (1903–1993): zhyttya, naukova i pedahohichna diyal'nist'*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut istoriyi Ukrainy.

Bugrii Volodymyr

RESTORATION OF THE ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS OF HISTORICAL SCIENCE IN THE PEDAGOGICAL INSTITUTES OF UKRAINE (SECOND HALF OF THE 1940's)

The article deals with the restoration of the organizational foundations of historical science in the pedagogical institutes of Ukraine in the second half of the 1940s. Pedagogical institutes resumed their work in the autumn of 1943. They were located throughout the republic, which turned them into real

regional centers of scientific activity. The centers of scientific work of teachers and students in pedagogical institutes have become historical faculties. They were not created in all pedagogical institutes. The departments of history consisted of departments. They brought together the most qualified teachers and prospective students around them. Each faculty of history had at least two departments: the history of the USSR and general history. The situation with the higher-level cadres at the departments of history of pedagogical institutes in the postwar years remained complicated and resolved for a long time. The shortage of specialists was explained not only by the effects of the World War, but also by the repression against historians and their inadequate preparation in previous decades. Candidates and PhDs were particularly lacking, which significantly hampered research work at the history departments. The urgent need for highly qualified specialists has prompted party-state bodies to facilitate the rapid renewal and deployment of such a structural unit for the training of scientific personnel as postgraduate studies. Graduate students of historians were allowed to study at the Kyiv, Odessa, Kharkiv Pedagogical Institutes. The number of specialties for which historians were trained was expanding. Preparation for the specialty «History Teaching Methodology» was started.

In order to increase the motivation and clear organization of the scientific work of teachers in the postwar years, the practice of adoption of planning documents was continued. Research plans were an important organizational and policy document. The plans prompted teachers to conduct research and prepare scientific papers.

During the study period, the system of scientific communication of teachers-historians of pedagogical institutes of Ukraine was renewed. «Scientific notes» of pedagogical institutes began to be published regularly. Another opportunity to present their own scientific achievements to teachers of the departments of history of pedagogical institutes was conferences. The main form of students' scientific work was circles.

The policy of the authorities on the development of historical science in pedagogical institutes has not been constant and consistent. Subsequently, reform efforts began that led to the curtailment of historical education and science in pedagogical institutes.

Key words: history of science, pedagogical institutes of Ukraine, faculties of history, departments of history, postgraduate studies, scientific circles.